

ВОЛОДИМИР ЛЕВИНСЬКИЙ: ЩЕ РАЗ ПРО ІДЕЙНО-ПОЛІТИЧНЕ ОБЛИЧЧЯ ЗАБУТОГО ДІЯЧА

Активним діячем українського політичного руху в Галичині на початку ХХ ст. був Володимир Левинський – один з організаторів та лідерів Української соціал-демократичної партії Галичини (УСДП). В Енциклопедії українознавства він представлений як публіцист, політичний діяч і теоретик українського соціалістичного руху, один із засновників УСДП¹. Подібно характеризується В. Левинський і в сучасному “Довіднику з історії України”², де наводяться найважливіші біографічні дані та коротка інформація про його політичну, наукову та публіцистичну діяльність. Та все ж ім’я діяча, на жаль, сьогодні є маловідомим для широкої наукової громадськості, що не в останню чергу зумовлено складною долею як самого В.Левинського, так і його наукової та публіцистичної спадщини.

Діяльність В. Левинського уже в 30-ті роки ХХ ст. привернула увагу дослідників, які намагалися науково осмислити розвиток новітнього українського політичного руху, особливо його соціалістичного напрямку. У післявоєнній радянській науковій літературі оцінка постаті соціал-демократа В.Левинського була досить суперечливою, на противагу негативній оцінці більшості галицьких політичних діячів довоєнного періоду (за винятком представників Компартії Західної України), яких, незважаючи на їхню партійну належність та погляди, відносили до табору українського буржуазного націоналізму. Послідовний прихильник соціалістичного напрямку розвитку суспільства, пропагандист соціалістичних ідей в Галичині, автор численних праць, що популяризували марксизм, заслуговував на окремий підхід. Його праці “Що таке соціалізм”, “Селянство і соціал-демократія”, “Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині” мали не тільки наукове та пізнавальне значення як історичні джерела, а й відіграли важливу роль у поширенні соціалістичних ідей в Україні. Тож обминути чи замовчати їх було неможливо. Про діяльність та твори В.Левинського згадували радянські науковці, характеризуючи розвиток робітничого руху та поширення на західноукраїнських землях марксистсько-ленінських ідей⁴.

Наприкінці 60-х років львівські дослідники С.Злупко, М.Олексюк, К.Плаксюк намагалися більш об’єктивно оцінити наукову і публіцистичну спадщину В. Левинського, відзначаючи широту його світогляду, прихильність ідеалам соціального та національного визволення, високий рівень праць суспільно-політичного характеру. С. Злупко вказував, що В.Левинський “усе життя пропагував ідеї соціалізму”, “багато зробив для популяризації комуністичних ідей”, і “хоча він не був послідовним марксистом-ленінцем, але своєю невтомною працею великою мірою сприяв утвердженню історичних, економічних і, особливо, філософських марксистських поглядів на Західній Україні”⁵.

М. Олексюк зауважував, що В. Левинський “відіграв помітну роль у пропаганді і популяризації марксистсько-ленінської філософії на західноукраїнських землях в середині 20-х на початку 30-х років”, і високо оцінював його теоретичні праці філософського і соціологічного характеру. Одночасно з цим, на думку М.Олексюка, він як активний член соціал-демократичної партії Галичини пройшов “складний шлях, повний суперечностей, хитань і ідеологічних помилок, який привів його кінець-кінцем в табір буржуазно-націоналістичної реакції”⁶.

Найбільш позитивну оцінку діяльності та творчості В.Левинського з радянських

дослідників дав К.Плаксюк, який наголошував на значимості його праць, присвячених розробці проблем соціалізму як наукової теорії, акцентував увагу на застосуванні В.Левинським методів марксистської методології в поясненні складних суспільних явищ. К. Плаксюк відзначав також глибину його соціологічних досліджень стосовно походження, розвитку і перспективи соціалістичних ідей, соціалізму як системи поглядів, підкреслював, що “Левинським завжди керувало щире прагнення допомогти своєю пропагандою історичного матеріалізму найближчому звільненню українського експлуатованого люду від кайданів неволі і визиску, від соціального, національного і духовного гніту”⁷.

Однак подібні оцінки постаті та творчої спадщини В.Левинського, навіть у поєднанні із необхідними в той час звинуваченнями у націоналістичному ухилі, викликали різку негативну реакцію у поборників чистоти марксистсько-ленінської методології в історичній та інших суспільних науках. Ними у партійні комітети Львівщини були скеровані відповідні заяви і звернення з вимогою вжити необхідних і рішучих заходів щодо виправлення допущених методологічних і політичних помилок. Під пильну увагу партійних органів потрапили викладачі Львівського державного університету ім. І.Франка професор М.М. Кравець, доценти М. Воляннюк, С.Злупко, директор Інституту суспільних наук АН УРСР М.Олексюк та вчений секретар С.Ступницький⁸. Бюро Львівського обкому КПУ у постанові з цього приводу зазначило, що “частина науковців відійшла від методології марксизму-ленінізму, слабо теоретично підготовлена, недостатньо ідейно загартована, без класового підходу намагається оцінити суспільні явища” і визнало “ідеологічно шкідливою оцінку діяльності В.Левинського та деяких інших політичних осіб окремими вченими Львова”, оскільки вона “нанесла серйозної шкоди ідейно-виховній роботі”⁹.

Ідеологічні висновки партійних органів знайшли своє відображення і в критичних публікаціях науковців. Так, в “Українському історичному журналі” було вміщено статтю доцента О.Юрченка з промовистою назвою “Всупереч фактам. (Про ідейно-політичне обличчя В.П.Левинського)”¹⁰, у якій піддавалися гострій критиці як праці й діяльність В.Левинського, так і роботи тих дослідників, які присвятили йому свої публікації. За словами О.Юрченка, В.Левинський поставав “переконливим та войовничим націоналістом”, який “усе життя відстоював націоналістичні ідеї сепаратизму і федералізму у робітничому соціал-демократичному русі, в роки першої світової війни стояв на позиціях українського націонал-патріотизму, поділяв погляди буржуазно-націоналістичної УСДП Галичини”, а “його літературні вправи 30-40-х років свідчать про завершення еволюції цього дрібнобуржуазного націонал-соціала від активної участі в націоналістичній УСДП Галичини до табору запеклої буржуазно-націоналістичної реакції, до оскаженілого антикомунізму”¹¹. Після відповідних рішень партійних органів змушений був “виправляти помилки” і М.Олексюк, опублікувавши в журналі “Жовтень” матеріал про “істинне обличчя” В.Левинського¹². Зрозуміло, що за таких умов дослідження діяльності В.Левинського було унеможливлене, а його ім’я на два десятиліття потрапило під заборону ідеологічної цензури.

Слід віддати належне С.Злупку та М.Олексюку, які на початку 90-х років у своїх публіцистичних працях намагалися повернути ім’я В.Левинського широкій українській громадськості¹³. І тільки в середині 90-х років окремі аспекти діяльності В.Левинського знайшли об’єктивну оцінку в науковій літературі. У праці дослідника історії галицької соціал-демократії О.Жерноклеєва було проаналізовано організаційну та політичну діяльність В.Левинського в УСДП у 1906-1912 роках, його зв’язки з українськими соціалістами Наддніпрянщини¹⁴. У статті А.Портнова наведено окремі фрагменти критики В.Левинським положень ленінської національної політики після

приходу до влади в Росії більшовицького уряду¹⁵. І. Патер з'ясував відношення В. Левинського до діяльності Союзу визволення України під час Першої світової війни¹⁶. Загалом більшість праць В. Левинського залишаються поза увагою дослідників, тому сьогодні актуальними є ще слова тридцятирічної давності К. Плаксюка про те, що “з вини прикрих, а часом несправедливих обставин склалося так, що чимало із значного теоретично-наукового і суспільно-політичного доробку Левинського належно не оцінено й досі, а часом ставало здобиччю упередженої критики”¹⁷.

Володимир Петрович Левинський народився 8 серпня 1880 р. в м. Дрогобичі на Львівщині в сім'ї простого ремісника-кравця. Освіту здобув у Дрогобицькій гімназії, де вперше познайомився з соціалістичною літературою, творами М. Драгоманова, І. Франка. Був одним із активістів створення соціал-демократичного робітничого гуртка “Воля”, делегатом першого з'їзду УСДП у Львові (1899 р.).

У 1903–1910 рр. В. Левинський навчався у Львівському університеті на юридичному та філософському факультетах. Уже в студентські роки брав активну участь в діяльності УСДП. Він був редактором друкованих партійних видань “Воля”, “Земля і воля”, “Вперед”, обіймав посаду секретаря партії у справі зв'язків з іншими політичними партіями, належав до лідерів “молодого крила” УСДП, яке виступало за самостійність партійного життя без впливів на нього польських соціалістів. В. Левинський проявив себе як здібний організатор, активний пропагандист та популяризатор соціалістичних ідей в Галичині, що сприяло зростанню його авторитету в партії.

У цей період вийшли перші його праці популярного характеру “Що таке соціалізм” (1907 р.), “Селянство і соціал-демократія” (1910 р.), в яких обґрунтовувалося передумови розвитку соціалістичних ідей та відзначалася необхідність революційної боротьби за соціальне визволення трудящих мас. Вони відображали марксистське розуміння розвитку класової боротьби у буржуазному суспільстві. Вирішення існуючих в ньому протиріч В. Левинський вбачав у необхідності “скасування приватної власності на засоби продукції та заведення на його місце нового ладу, ладу праці, ладу волі, рівності та братерства – ладу соціалістичного” з використанням, якщо потрібно, революційного насильства.

Активна політична діяльність В. Левинського зумовила встановлення тісних взаємин між ним і представниками наддніпрянської Української соціал-демократичної робітничої партії (УСДРП), зокрема з Л. Юркевичем. У 1913 р. Л. Юркевич та В. Винниченко запропонували В. Левинському терміново стати редактором київського легального журналу УСДРП “Дзвін”. Пропозиція надійшла саме тоді, коли В. Левинський готувався до докторату у Віденському університеті. “Для мене як українського соціаліста, який добре здавав собі справу, яке значення мав український соціалістичний місячник у Києві для українського культурного руху взагалі, а соціалістичного зокрема, – не було вибору, – писав він пізніше у спогадах. – Я кинув справу зі своїм докторатом і виїхав до Києва”¹⁸. Робота у “Дзвоні” дала можливість В. Левинському безпосередньо познайомитися з різними течіями в українському і російському соціалістичному русі, порівняти тенденції розвитку соціалістичних ідей в Росії та Австрії. У Києві він видав наукову працю “Нарис розвитку українського робітничого руху в Галичині” (1914 р.), у якій прослідкував історію зародження і поширення соціалістичного руху в Галичині та обґрунтував необхідність творення самостійної національної соціал-демократичної партії. Ця ідея В. Левинського глибоко обурила лідера російських більшовиків В. Леніна, який рішуче виступав проти “сепаратизму” у робітничому русі, а саму книгу назвав “дуже шкідливою”¹⁹.

Роботу у “Дзвоні” перервала Перша світова війна. В. Левинський у зв'язку з

потребою в лікуванні виїхав у Швейцарію, де проживав до 1918 р. Там він написав працю “Причини світової війни” (1916 р.), в якій, з’ясовуючи причини виникнення війни, акцентував увагу на загарбницькому характері політики провідних європейських держав, що заради своїх політичних та економічних інтересів кинули у вир кровопролитного конфлікту мільйони людей.

За кордоном В. Левинський перебував у період революційних подій на Україні, тяжко переживаючи невдачі української справи. У 1919 – 21 рр. працював разом з В. Винниченком у закордонній групі Української комуністичної партії і редагував часопис “Нова доба”. Залишаючись прихильником соціалістичного розвитку, він у своїх працях, зокрема у роботі “Соціалістична революція і Україна” (1920 р.), тісно пов’язував перспективи визволення України і українського народу з світовою пролетарською революцією.

Однак реалії політичного життя, новий поділ українських земель, антиукраїнська політика польського уряду у Східній Галичині та русифікаторська політика більшовиків в УСРР змінили позицію В. Левинського. Знову в його роботах ідеї соціального визволення тісно перепліталися з необхідністю національного визволення. Він гостро викривав злочинні дії польської влади на західноукраїнських землях стосовно українського населення, заявляючи: “...не було того, щоби голод, епідемії, табор полонених і тюрму піднесено коли небудь до значіння засобів фізичного нищення немилої комусь народности”²⁰. Водночас він критикував національну політику В. Леніна, відзначаючи “казуїстичну гру слів” ленінського твердження про право націй на самовизначення та втілювану в життя практику більшовицького уряду, який з приходом до влади “пішов війною проти всіх національних держав, збудованих на руїнах Росії”. На протигагу В. Леніну, який вважав процес знищення окремих держав та зближення і злиття націй кінцевою метою соціалізму, В. Левинський стверджував, що “соціалізм означає повне національне визволення кожного поневоленого народу”, заперечував більшовицьку практику “сліяння” малих і недержавних народів з великими і великодержавними”²¹.

У 20 – 30-х роках В. Левинський продовжував розробляти положення соціалістичної теорії, популяризував значення науки для прогресивного розвитку людства. Не припиняв і публіцистичної діяльності, друкуючи свої статті у західноукраїнських виданнях лівого спрямування. Він критично оцінював наростання шовіністичних і крайніх націоналістичних настроїв як у Європі, так і серед українського загалу. Особливо гостро критикував ідеологію “інтегрального націоналізму” Д. Донцова²², вважаючи поширення правих радикальних ідей серед українського народу “національним злочинством”. Тоталітарній природі шовінізму В. Левинський протиставляв демократію, вважаючи, що “обі ідеї – національна і соціальна – це є діти новітньої демократичної думки” і “правдивий український націоналіст ставить отже на рівні обі ідеї [...] і бореться рівночасно за обидві”²³.

Уважно стежив В. Левинський також за практикою сталінського комуністичного будівництва в СРСР і зі значною долею сарказму оцінював “переміну Росії в країну “здійсненого соціалізму”. Досліджуючи причини, суть і наслідки “великого “соціалістичного” експерименту володарів із московського Кремлю” в аграрному секторі економіки, він констатував, що “колективізація українського села означає не тільки соціальну, але й національну велику катастрофу, що її в наслідках можна порівняти з катастрофальним землетрусом”²⁴. Важкі і трагічні для українців роки Другої світової війни не обминули і В. Левинського. Він пережив радість возз’єднання українських земель у 1939 р. і гірко розчарування від “кошмарного існування в умовах московсько-більшовицької диктатури”, німецьку окупацію і нову еміграцію до Відня. В цей час він

продовжував наукові дослідження, присвячені суспільним поглядам М. Драгоманова, І. Франка, німецького мислителя Й. Фіхте, однак більшість цих праць так і залишилися неопублікованими.

В.Левинський пройшов складний шлях українського політичного діяча і як теоретик соціалістичного руху залишив після себе значну науково-теоретичну та публіцистичну спадщину. Наскрізною лінією його життя було виразне служіння ідеям визволення українського народу від соціального і національного гніту. Йому по праву належить вагоме місце в історії розвитку соціалістичних ідей в Україні.

1. Енциклопедія українознавства. – Т.4. – Львів, 1994. – С.1263.
2. Довідник з історії України / За заг. ред. І.Підкови, Р.Шуста. – 2-ге вид., доопр. і доп. – К., 2001. – С.395.
3. Дорошенко Д. З історії української політичної думки за часів світової війни. – Прага, 1936. – С.58-63.; Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях. – Львів, 1934. – С.104 – 106.
4. Див.: Маланчук В.Ю. Торжество ленінської національної політики. – Львів, 1965. – С.167.; Ярошенко А.Д. В.І.Ленін і революційний рух на західноукраїнських землях. – Львів, 1969. – С.63-64.
5. Злупко С. До 90-річчя від дня народження В.П.Левинського // Укр. іст. журн. – 1970. – №7. – С.116, 118; Його ж. У руслі Ленінової думки // Ленінська молодь. – 1969. – 24 серп.
6. Олексюк М.М. Розвиток філософської думки на західноукраїнських землях в 20-30-х роках ХХ ст. / З історії філософської думки на Україні. – К., 1963. – С.189, 191.
7. Плаксюк К.Г. В.П.Левинський – пропагандист історичного матеріалізму на Західній Україні/ З історії філософії та соціології на Україні. Респ. міжв. зб. – К., 1968. – С.107; Його ж. Життя – на олтар боротьби // Жовтень. – 1969. – №3. – С.127 – 130.
8. Галайчак Т., Луцький О. Інститут суспільних наук: сторінки історії // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Вип.7.– Львів, 2000. – С.43.; Злупко С. Бібліографічний покажчик. – Львів, 2000. – С.7.
9. Галайчак Т., Луцький О. Назв. праця. – С.43.
10. Юрченко О.Т. Всупереч фактам. (Про ідейно політичне обличчя В.П.Левинського) // Укр. іст. журн. – 1972. – №5. – С.45 – 57.
11. Там само. – С.45-46, 57.
12. Олексюк М. Левинський без маски // Жовтень. – 1972. – №4. – С.109 – 112.
13. Злупко С. Дивна тожність // За вільну Україну.– 1991.– 7 трав.; Олексюк М. Володимир Левинський. При світлі нового дня // Наука і суспільство.– 1992.– №8.– С.16 – 18.
14. Жерноклеєв О.С. Українська соціал-демократія в Галичині. Нарис історії (1899-1918). Вид. 2-е, доп. – К.,2000. – С.65-68, 85-88.
15. Портнов А. Ленін і більшовизм в українській політичній думці першої половини ХХ століття //Сучасність.– 2000.– №1.– С. 68-78.
16. Патер І. Союз визволення України: проблеми державності і соборності / Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2000. – С. 174 – 177.
17. Плаксюк К.Г. Левинський – пропагандист історичного матеріалізму на Західній Україні... – С. 108.
18. Левинський В. Мої спомини про В.І.Леніна. Швейцарія 1914-1919 // Вільна Україна (Нью-Йорк, США). –1968.– №58. – С. 35.
19. Там само.– С.40
20. Левинський В. Соціалістична революція і Україна. – Відень – Київ, 1920. – С.16.
21. Левинський В. Соціалістичний інтернаціонал і поневолені народи.– Київ – Відень, 1920.– С. 136, 141 – 142.
22. Левинський В. Ідеолог фашизму. Замітки до ідеології Д.Донцова // Громадський голос.– 1936. – 11 квіт.
23. Левинський В. Колективізація сільського господарства в советах // Кооперативна республіка.– 1938.– Ч. 9, вересень. – С.266-267.
24. Левинський В., Коберський К. Національна ідея. Звідки вона взялася і до чого змагає. 2-е вид. – Львів, 1937. – С. 27.